

Ummæli

Nýbrot

Donsk-føroysk orðabók. Ritstjóri Hjalmar P. Petersen. Hjálparritstjóri Marius Staksberg. Føroya Fróðskaparfelag, Tórshavn 1995

Orðabókur áttu ikki at verðid ummæltar, beint sum tær eru komnar út. Tær áttu í hvussu er at verið brúktar nakrar mánar, innan dómur varð felður yvir tær.

Harafurt vil eg gera vart við, at í niðanfyrri standandi ummæli verður støða als ikki tikin til urvalið av donskum leittorðum, men bara til tann føroyska partin. Við hesum fyrivarnum skal hetta ummælið lesast.

Máluppfatan

Ikkj eru trettíu ár liðin, síðan tann fyrsta orðabókin úr einum fremmandum máli til føroyskt kom út. Tað var Jóhannes av Skarði, sum setti skjótul á við síni donsku-føroysku orðabók í 1967. Eins og hann gjordi ta fyrstu orðabókina úr einum øðrum máli enn donskum.

Hóast tað verður sagt, at henda donsku-føroyska orðabók er gjørd «við stöði til donsku-føroysku orðabókini eftir Jóhannes av Skarði», so er hon skilligt prógv um, at okkurt er hent í føroyskari máluppfatan tey seinastu árin. Bara fyri 5–10 árum síðani ivist eg í, at henda bók hevði kunnað komið út.

Ti henda orðabók og tann hjá Jóhannes av Skarði standa við hvønn sín pól í føroyskari máluppfat-

an. Onnur eitt framhald av tí viðgongdu puristisku linjuni, har høvundurin heldur ikki firir fyri at seta síni egnu orð sum týðing, hin so ómetaliga nógv meira vitterfavnandi, tá tað ræður um at definera, hvat er «føroyskt».

Tann fyrri linjan hevur so at siga verið einaráðandi í tí offisiella føroyska málpolitikkinum og hevur eisini megnað at seta sitt merki á orðabókagerð. Tann seinna hevur altíð ligið sum ein undirmeldur beint undir tí offisiella málsliga silvitinum.

Okkurt kundi bent á, at tann offisiella málpolitiska linjan hevur hópá aftur eftir hæli tey seinastu árini, hvat orðabókagerð viðvíkur. Og tað er lætt skiljandi, tí tað er nettup á hesum øki, veikleikar nír í tí ráðandi málpolitikkinum koma sjónskast fram, tað er nettup í orðabókagerð tað sæst, hvussu illa undirbygdur tann ráðandi málpolitikkurin er.

Líkinda orðabókur kunnu ikki gerast innan fyri karmarnar á tí ráðandi málpolitikkinum, hvørki tveimæltar ella føroyskt-føroyskar.

Fremmandaðorð og gerandismál
Einsk-føroysk orðabók eftir

A. í Skála, J. Mikkelsen og Z. Wang frá 1992 hevði eina væl víðari fatan av, hvat er føroyskt mál, enn tær orðabókur, ið vóru komnar frammanundan.

Henda orðabók fer upp aftur longri. Fyri hana er tann «føroyski» parturin av okkara gerandismáli, sum føroyskir málfrøðingar og orðabókarithøvundar við fáum undantøkum annars hava hildið litið um, prinsipielt eisini ein partur av føroyskum. Og ikki bara gerandismálið, men eisini tað stóra talið av grikskum-latinskum og øðrum fremmandum orðum, sum tað yður av í europeiskum málum og sum føroyingar brúka uttan at himprast í taladum máli og ofta í skrift. Eingin føroysk orðabók hevur haft so nógv orð úr talumálunum og so stórt tal av fremmandorðum sum henda.

Sum øll, ið hava fingist við orðabókaarbeiði, vita, er lættari sagt enn gjørt at taka henda partin av føroyskum við í orðabókur. Soleiðis sum víðurskiftini millum føroyskt og danskt eru, er tað eitt problem yvirhøvur at definera, hvat er ein partur av føroyskum og hvat ikki er tað.

Tað er ringt ella mestsum ómøguligt at vera konse-

kventur her, og henda orðabók er tað heldur ikki altíð.

Sumt ber als ikki til at lasta ritstjóran fyr, tað er ein fylgja av omanfyri nevndu víðurskiftum. Men sumt tykist at vera ein veikleiki í arbeiðinum hjá ritstjórnini. Tí meðan tey rættliga fremmandu orðini tykjast vera væl viðgjørd í týðingunum (tá onkur eggjónlig «hol» eru, eitt nú verður **konstatere** slettis ikki umsett **konstatere**, sum í hvussu er eingin tingmaður hevði klárað seg uttan, og **problem** sleppur ikki upp í part undir **problem**), havi eg í stóðum hug at fylast eitt sindur á urvalið av týðingum, har talan ikki er um tey «finu» fremmand- orðini av grikskum-latinskum uppruna, men um okkara gerandismál ella gerandisliga fakmál í orðsins sanna týðningi. Her tykist ofta at vera litil konsekvensur í, hóast her í allar átar hevði verið talan um orð, sum hevdu ligið innan fyri tað, ið ritstjórnir annars taka við sum føroyskt.

Eg havi líkasum varhugan av, at ritstjórnin ikki hevur havt nógv nógva tíð til at arbeiða júst henda partin av orðatilfarinum igjøgnum. Og tað er spell, at henda annars so slóðbrótandi orðabók skal vera lýtt av hesum.

Stavseting

Men ikki er sloppið, fyr í tað um høvundurin hevur gjørt av, hvørji orð úr gerandismálinum og hvørji fremmand orð skulu við. Eftir tann flokjasligi spurningurin, hvussu hesi orð skulu stavast.

Tann offisielli málpolitikkurin tykist at vera, at hesi orð ikki eru til í føroyskum, tískil nýtist okkum heldur ikki reglur fyr, hvussu tey skulu stavast.

Men fyri tað eru orðini har kortini, og tey skrivandi hava tí hvør í sínum lagi skulað tikið støðu til stavsetingina. Summi hava skrivandi all orð meira ella minni á donskum, onnur hava roynt at føroyska ein part av teimum o.s.fr.

Sum skilst, so krýpur henda orðabók ikki uttanum, tá tað ræður um fremmand orð. Hon áðannar, at tey eru í okkara máli. Ritstjórnir hava sum heild valt eina sera føroyska kós í stavsetingini. So her finna vit orð sum **nivo** (= niveau), **sjalu** (= jaloux). Tó eru teir ikki heilt konsekventir, tað er eitt nú gald-

andi fyr í orðini upp á **-tion**, har teir skriva **ambition**, **spekulation** osfr., ikki **ambisjón**, **spekulasjón** o.s.fr., sum var væntandi, uttan at tað rættiliga skilst, hvi teir ikki eisini taka hetta stig.

Tað er so heilt avgjørt nógv, sum talar fyr í at skriva fremmand orð beint eftir føroyskari úttalu (at føroysk rættsskriving er soleiðis skaffað, at summi fremmand orð ikki kunnu stavast sambært henni, er annað mál. Hon var ikki ætlað einum dynamiskum samfelag í iðuligari broyting). Tað einasta, sum av álvara talar imóti, er kanska, at tað kann gera tað verri at kenna orðini aftur á øðrum málum, og serliga, at tað kann gera tað verri hjá skúlanæmingum at læra at stava orðini á donsku og at teir fara at blanda stavsetingar nar saman.

Men hin vegin talar kortini fyr í at gera tað, at orðini verða so nógv meira heimlig ja, fælast kanska meira føroysk enn summi «føroysk» orð.

Stillega o.a.

Rættiliga ofta verða tær føroysku týðingarnar merktar stilistiskt. Eitt nú roynir ritstjórnin við framerkjum **skr.** (skriftmál) og **tlm.** (talad mál) at lýsa ein týðandi mun í føroyskum málbrúki. Ofta sera beinrakið.

Spurningurin er tó, um hesi framerki eru nógv neyv, og serliga, um ikki bókur-in **tlm.** átti at verið byttur sundur í hvussu er tveir flokkar.

Nýbrot

At brúka tað slitna tiltakið og siga, at henda orðabók ger hol í sjögv, veitir henni ikki tær somdir, hon hevur uppið.

Ti hon ger nógv meira enn tað. Hon er eitt konse-

kvent og prinsipielt brot við ta máluppfatan, sum hevukvent og prinsipielt brot við ta máluppfatan, sum hevur verið ráðandi í Føroyum síðan einaferð í seinastu öld.

Henda orðabók er tann mest radikala og kollveltandi, ið higartil er komin á føroyskum.

Um høvundar at framtíðar orðabókum so taka undir við sjónarmiðunum í hesi orðabók ella ikki, sleppa teir ikki undan at taka støðu til tey.

Tað er Føroya Fróðskaparfelag somd og heiður og tekn um rættan visindalag hugburð, at felagið torir at bróta nasar fyr í sjónarmið, sum í nógvum er eitt avgerandi brot við ta uppfatan, sum higartil hevur valdað í Føroyum, og sum helst ikki munnu vera serliga populær hjá øllum í limaskaranum.

Um summar mátar eru vit nú aftur har, føroysk orðabókagerð á sinni begynti, nevnliga við megnar verkinum hjá J. Chr. Svabo, sum í síni orðabók eftir øllum at døma roynir at geva eina realistiska lýsing av føroyskum, júst soleiðis sum tað var fyr í einum tvei hundrad árum síðani.

Um henda realisma fer at breiða seg til føroysk málvisindi yvirhøvur, er kanska meira ivingarsamt.

Hevði hon sett sær spor í tí móðurmálsorðabók, ið sigst at koma út um eitt ár ella so, hevði nógv verið vunnit.

Johnny Thomsen

